

مطالعه اندازه‌های گاسه سر مردم ایران*

پرفسور منوچهر حکیم** * دکتر سید حسین کوثریان**

از آنجا که تاکنون از نظر مردم‌شناسی مطالعات دقیقی درباره مردم ایران بعمل نیامده و اطلاعات کافی در این زمینه در دست نبود در طی سالهای اخیر اندازه-گیری‌هایی بر روی سر ۲۵۰ نفر ایرانی (۱۵۰ مرد و ۱۰۰ زن) انجام دادیم که نتایج آن در زیر شرح داده میشود. سن افراد مورد مطالعه ما بین ۲۵ و ۵۰ و محل تولد آنها برابر جدول زیر در استانهای ایران و بخصوص در مناطق شمالی و غربی کشور بود.

محل تولد	مردها ♂	زنها ♀
شهرهای مختلف استان آذربایجان	۲۰ نفر	۲ نفر
گیلان و مازندران	۱۳	۳
تهران-سمنان-همدان	۲۹	۳۴
اصفهان	۲۸	۱۵
کردستان - لرستان	۱۳	۸
خوزستان	۲۲	۱۴
فارس	۱۲	۲۰
خراسان - کرمان بلوچستان	۱۳	۴
	۱۵۰ نفر	۱۰۰ نفر

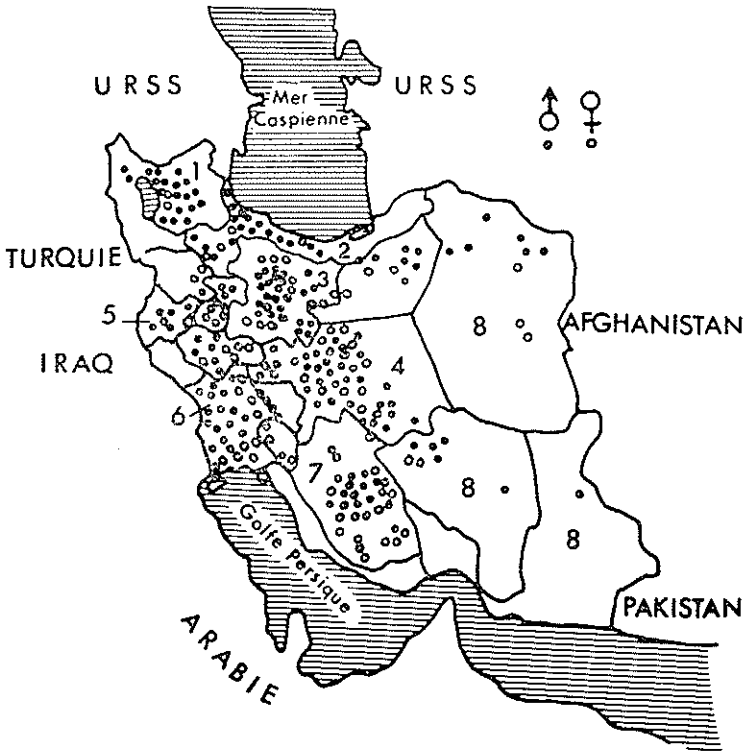
* از کارهای تحقیقاتی گروه کالبدشناسی تهران با همکاری لابراتوار کالبدشناسی دانشکده

پزشکی پاریس

- این مطالعات به‌پنجاه و سومین کنگره مجمع کالبدشناسان در تور فرانسه (۱۱-۷-

آوریل ۱۹۶۸) معرفی گردید.

** استادان دانشکده پزشکی تهران

مناطق مورد مطالعه مربوط به جدول صفحه مقابل

$$\left(\frac{\text{حد اکثر عرض کاسه سر} \times 100}{\text{حد اکثر طول کاسه سر}} \right)$$

اول - ضریب سفالیک
(indice cephalique)

از نظر ضریب سفالیک افراد مورد مطالعه ما بدین ترتیب تقسیم میشوند:

زنها ♀		مردها ♂		ضریب سفالیک	
تعداد افراد مورد مطالعه	نسبت	تعداد افراد مورد مطالعه	نسبت		
—	—	۳ نفر	۲٪	تا ۶۵	اولترا دولیکوسفال Ultradolicocephales
۴٪	۴ نفر	۱۵	۱۰٪	از ۶۵ تا ۷۰٫۹	هیپر دولیکوسفال Hyperdolicocephales
۲۶٪	۲۶	۴۸	۳۲٪	از ۷۱ تا ۷۵٫۹	دولیکوسفال Dolicocephales
۳۹٪	۳۹	۳۸	۲۵٫۳۳٪	از ۷۶ تا ۸۰٫۹	مزوسفال Mésocéphales
۲۰٪	۲۰	۳۳	۲۲٪	از ۸۱ تا ۸۵٫۴	براکیسفال Brachycephales
۸٪	۸	۹	۶٪	از ۸۵٫۵ تا ۸۹٫۹	هیپربراکیسفال Hyperbrachycéphales
۳٪	۳	۴	۲٫۶۶٪	از ۹۰ بپایا	اولترا براکیسفال Ultrabrachycéphales
	۱۰۰ نفر		۱۰۰٪		
		۱۵۰ نفر	۱۰۰٪		

با توجه بجدول فوق بخوبی استنباط میگردد که ۴۴٪ مردان این سرزمین دلیکوسفال - هیپر دلیکوسفال و یا اولترا دلیکوسفال هستند در حالیکه زنها بیشتر مزو-سفال میباشند و از صد نفر مورد مطالعه ۳۹ نفر مزوسفال بوده و بقیه یعنی ۶۱ نفر دیگر تقریباً بطور مساوی دلیکوسفال (۳۰٪) و یا براکیسفال (۳۱٪) بوده اند.

دوم- اندازه محیط کاسه سر در افراد مورد مطالعه ما اندازه محیط کاسه سر مردان بین ۵۱ و ۵۹/۲ سانتیمتر (بامتوسط ۵۵/۱۸ سانتیمتر) و محیط کاسه سر زنها بین ۴۹ و ۵۹ سانتی متر (بامتوسط ۵۴/۴۴ سانتی متر) بود و بنابراین بطور متوسط محیط کاسه سر زنان کمتر از محیط کاسه سر مردان است .

سوم- ضریب مرفولوژیک صورت (Indice morphologique de la face) (ارتفاع مرفولوژیک صورت $\times 100$)
فاصله بین دو زائده وجنه

این ضریب در افراد مورد مطالعه بشرح جدول زیر بود :

زنها ♀		مردها ♂			
تعداد افراد مورد مطالعه	نسبت	تعداد افراد مورد مطالعه	نسبت	ضریب مرفولوژیک صورت	
۵ نفر	۰٫۶۶%	۱ نفر	۰٫۰۱%	تا ۷۸٫۹	هیپراورپروزوپ Hyereuryprosopes
۲۲	۱۵٫۳۳%	۲۳	۰٫۲۳%	از ۷۹ تا ۸۳٫۹	اورپروزوپ Euryprosopse
۳۰	۲۸%	۴۲	۰٫۴۲%	از ۸۴ تا ۸۷٫۹	مزوپروزوپ Mesoprosopse
۳۳	۳۱٫۳۳%	۴۷	۰٫۴۷%	از ۸۸ تا ۹۲٫۹	لپتوپروزوپ Leptoprosopse
۱۰	۲۴٫۶۶%	۳۷	۰٫۳۷%	از ۹۳ بالا	هیپرلپتوپروزوپ Hyperleptoprosopse
۱۰۰ نفر	۱۰۰%	۱۵۰ نفر	۱۰۰%		

نتیجه این اندازه گیری ها چنین است که بطور عموم ایرانیان بیشتر دارای صورت های کشیده و نسبتاً باریک اند : در مردان ۵۶% لپتوپروزوپ و هیپرلپتوپروزوپ و فقط ۱۶% اورپروزوپ و هیپراورپروزوپ و در زنها نیز وضع تقریباً بهمین منوال است با این فرقی که در آنها تعداد اورپروزوپ و اورپروزوپ ها به ۲۷% بالغ میگردد یعنی عده بیشتری دارای صورت نسبتاً گرد میباشند .

چهارم- ضریب صورتی فوقانی (Indice facial supérieur)
 در مردم ایران بشرح زیر است :

زنها ♀		مردها ♂		ضریب صورتی فوقانی	
تعداد افراد مورد مطالعه	نسبت	تعداد افراد مورد مطالعه	نسبت		
۱	۱٪	۵	۳۳٪	۴۵ تا ۴۵	Hypereuryènes هیپراورین
۱	۱٪	۴۵	۳۳٪	از ۴۵ تا ۴۷	Euryènes اورین
۳۲	۳۲٪	۴۵	۳۰٪	از ۴۸ تا ۵۲	Mésènes مزین
۵۲	۵۲٪	۷۶	۵۰٪	از ۵۳ تا ۵۹	Leptène لپتن
۱۴	۱۴٪	۲۴	۱۶٪	از ۶۰ به بالا	Hyperleptènes هیپرلپتن
۱۰۰ نفر		۱۵۰ نفر			

از جدول فوق آشکار میگردد که مردم ایران از نظر ضریب صورتی فوقانی بیشتر جزء طبقه لپتن‌ها و هیپرلپتن‌ها هستند (۶۷٪ مردان و ۶۶٪ زنان) یعنی در واقع فاصله بین Nasion (ریشه بینی) تا دهان نسبت به فاصله بین دوزائده گونه‌ای نسبتاً زیاد است و در نتیجه تقریباً در $\frac{۲}{۳}$ ایرانیان منطقه میانی صورت کشیده و کمی باریک است.

پنجم- ضریب صورتی فیزیونومیک (Indice physionomique de la face)
 (ارتفاع فیزیونومیک صورت $\times ۱۰۰$)
 فاصله بین دو زائده وجنه

این ضریب نشان دهنده ارتفاع کامل صورت یعنی از بالای پیشانی و رستنگاه موی سر تا رأس چانه است و در نزد مردم ایران در مردها بین ۱۱۳٫۱ و ۱۵۰٫۴ و در زنها بین ۱۱۵ و ۱۴۵ نوسان دارد. مطالعه این ضریب نیز مانند ضریب مرفولوژیک صورت مؤید این امر است که در ایران بیشتر مردم دارای صورت نسبتاً کشیده‌اند.

$$\left(\frac{\text{عرض بینی} \times 100}{\text{طول بینی}} \right) \quad \text{ششم - ضریب بینی} \\ \text{(Indice nasal)}$$

ضریب بینی مردم ایران در تحقیقات ما بدین شرح است :

زنها ♀		مردها ♂		ضریب بینی	
تعداد افراد مورد مطالعه	نسبت	تعداد افراد مورد مطالعه	نسبت		
—	—	۳ نفر	۲٪	تا ۵۴٫۹	هیپر لپتورینین Hyperleptorhinien
۳۵	۳۵٪	۶۳	۴۲٪	از ۵۵٫۹ تا ۶۹٫۹	لپتورینین Leptorhinien
۶۲	۶۲٪	۷۶	۵۰٫۶۶٪	از ۷۰٫۹ تا ۸۴٫۹	مزورینین Mésorhinien
۳	۳٪	۸	۵٫۳۳٪	از ۸۵٫۹ تا ۹۹٫۹	پلاتی رینین Platyrrhinien
—	—	—	—	—	هیپر پلاتی رینین Hyperplatyrrhinien
۱۰۰ نفر	۱۰۰٪	۱۵۰ نفر	۱۰۰٪		

بطوری که از جدول فوق برمی آید دارندگان بینی بسیار پهن در ایران نادر و تقریباً استثنائی هستند (۳۳/۵٪ مردان و ۳٪ زنان) و مردم ایران معمولاً (بنسبت ۹۲٪ مردان و ۹۷٪ زنان) دارای بینی کشیده و باریک اند .

$$\left(\frac{\text{ضریب پیشانی آهیانه ای}}{\text{حداقل عرض پیشانی} \times 100} \right) \quad \text{هفتم - ضریب پیشانی آهیانه ای} \\ \text{(Indice fronto parietal)}$$

این ضریب نشان دهنده نسبت عرض پیشانی بعرض کاسه سر است و با توجه به جدول بعد آشکار میگردد که ایرانیان اکثراً دارای پیشانی پهن میباشند (به نسبت ۹۲٪ مردان و زنان) .

زن‌ها ♀		مردها ♂		ضریب پیشانی آهیانه‌ای	
نسبت	تعداد افراد مورد مطالعه	نسبت	تعداد افراد مورد مطالعه		
—	—	—	—	تا ۵۴٫۹	اولترامیکروزن Ultramicrosènes
		۶۶٪	۱ نفر	از ۵۵ تا ۵۹٫۹	هیپرمیکروزن Hypermicrosènes
۳٪	۳	—	—	از ۶۰ تا ۶۴٫۹	میکروزن Microsènes
۵٪	۵	۷۳٫۳٪	۱۱	از ۶۵ تا ۶۹٫۹	مزوزن Mesosènes
۲۸٪	۲۸	۳۱٫۳٪	۴۷	از ۷۰ تا ۷۴٫۹	مکازن Megasènes
۵۱٪	۵۱	۴۰٫۶۶٪	۶۱	از ۷۵ تا ۷۹٫۹	هیپرمکازن Hypermegasènes
۱۳٪	۱۳	۲۰٪	۳۰	از ۸۰ به بالا	اولترامکازن Ultramegasènes
%۱۰۰	۱۰۰ نفر	%۱۰۰	۱۵۰ نفر		

هشتم - ضریب گوش‌چی

$$\left(\frac{\text{عرض گوش چپ} \times ۱۰۰}{\text{طول گوش چپ}} \right)$$

(Indice auriculaire gauche)

مطالعه این ضریب، شکل و پهنی و باریکی گوش را نشان می‌دهد. ضریب گوش‌چی در مردان ایرانی بین ۵۰ تا ۶۰ و در زنان بین ۴۹ تا ۷۵/۱۵ بود. بعلاوه در افراد مورد مطالعه ما در مردان به نسبت ۷/۹٪ و در زنان به نسبت ۸٪ دارای گوش‌هایی بودند که در آنها انتهای تحتانی لاله گوش بی‌آنکه با پوست ناحیه بناگوشی زاویه‌ای تشکیل دهد مستقیماً به ناحیه مزبور متصل می‌گردید.

نهم - ضریب عرضی وجنه

$$\left(\frac{\text{فاصله بین دو زائده وجنه} \times ۱۰۰}{\text{حداکثر عرض کاسه سر}} \right)$$

(Indice transversozygomatique)

این ضریب نسبت عرض صورت را بعرض کاسه سر نشان می‌دهد و بهمین جهت آنرا Indice transversal cephalofacial نیز مینامند.

این ضریب در افراد مورد مطالعه ما بشرح جدول زیر میباشد:

زنها ♀		مردها ♂		ضریب عرضی صورت		
نسبت	تعداد افراد مورد مطالعه	نسبت	تعداد افراد مورد مطالعه			
%۵۵	۵۵ نفر	%۲۵	۳۳ نفر	تا ۸۹۹	Micropsèdes	میکروپسید
%۲۷	۲۷	%۳۲	۴۸	از ۹۰ تا ۹۲۹	Mesopsèdes	مزوپسید
%۱۸	۱۸	%۴۲	۶۶	از ۹۳ بالا	Macropsèdes	ماکروپسید
%۱۰۰	۱۰۰ نفر	%۱۰۰	۱۵۰ نفر			

نتیجه: این پژوهش‌های مقدماتی بطور اجمال شکل و اندازه کاسه سر مردمی را که در ایران متولد شده و به این سرزمین تعلق دارند نشان میدهد. مطالعات و تحقیقات بعدی بطور جدا گانه بر روی متولدین هر یک از استانها انجام خواهد گرفت تا خصوصیات آنتروپولوژیک مردم هر منطقه تعیین شده و امکان مطالعات مقایسه‌ای فراهم گردد.